

בטנם – טעות סופר, וצריך לומר דרכו בטנו, דרק ריש לקיש דרכו כך ולא מצינו כן בשארי. ולפירוש הערוך המובא בתוס' (גדה יד. ד"ה אפרקיד) ריב"ל לייט עלה. וצריך לומר דריש לקיש פליג עליה, או דהוא בטח בנפשיה שלא יתחמם על ידי זה, וגם שם אין מובן כלל לאיזה צורך הזכירו זה שהיה שכוך על מעיו כשהקשה אותה קושיא, ואפילו בענין משא ומתן של הלכה עצמה אמרו לעולם ישנה אדם בדרך קצרה, כל שכן בסיפור שלא לצורך; –

ונראה טעם דרך שכיבתו על בטנו על פי פשוט, לפי מה שראיתי בספר 'אוצר החיים' (שער א חקירה ו) ובפרוש דברי הרמב"ם (הל' דעות) שזה עוזר ומסייע לעיכול. ולפי שהיה (ריש לקיש) אוכל הרבה כנראה מדברי רש"י בגטין (מו), הוצרך לזה על דרך הרפואה. וזהו כמו שכתבתי שכל אכילתו היתה כהקרבנות, הכל בקדושה ולא להנאת עצמו, ואינה מידת רעבתנות ח"ו רק בדרך שאמרו באכילת הקרבנות ביוחנן בן דהבאי (ע' פסחים נז.). וכל שכן מה שהוא כמו קרבן עצמו שקרב על המזבח.

והנה כמו כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים, ואפילו חטאת לשם חולין כשרה, דלאו מינה לא מחריב בה, כך גם מי שזוכה שכאילו קדוש שרוי בתוך מעיו, שאכילתו כקרבנות, אפילו תהא לו איזה פעם כוונת הנאה, שלא הכל זוכים להיות כרבי שאמר על עצמו שלא נהנה מן העולם הזה אפילו באצבע קטנה – מכל מקום 'שלא לשמן כשרים'. וזהו 'דרמי על מעוהי' – מורה על קדושת אכילותיו, שמעי כריסו הוא קדשי שמים, ואפילו שלא לשמה כשרים. והקשה, אם כשרים הם לפניו – ירצו גם כן. ואם אינם לרצון – מדוע הם כשרים?

וזהו שאמר אחר כך 'אפתח אנא פתחא לנפשיא' – אריכות לשון זו מורה שהכוונה לפתח שפתח לנפשו הצמאה ותאבה לדבר זה (ועל דרך זה במגילה י: יא.) כלומר, בירור דבר זה הוא פתח פתוח לשורש קדושת נפשו, בהיות גם ה'שלא לשמה' קדוש לאלקיו ומרוצה גם הוא, וזה שלא עלה לשם חובה – היינו רק לצאת ידי נדרו, אבל אעפ"כ נדבה היא, וכקרבן נדבה שעולה גם כן לרצון לפני ה', וכמו כן אכילת התלמיד-חכם.

יש לפרש בדרך רמז את מאמרו של ריש לקיש (בתענית יא:): אין תלמיד חכם רשאי לישיב בתענית מפני שממעט במלאכת שמים – לפי דרכו המיוחדת באכילתו, שע"י התענית נמנע מ'מלאכת שמים' שבאכילה גופא.

יש שפרש בדרך אחרת, שהזכירו שהיה מוטל על מעיו להודיע שבחו – שאף על פי שסבל מרוב שומנו (ע' בגטין מז). שאמר ריש לקיש 'כרסי כרי' או מחולשא, אעפ"כ לא מנע עצמו מבית המדרש, ועם כל יסוריו ומכאוביו עד שהוצרך להתהפך על בטנו, טרח והעמיק בהבנת משנתנו. וקיים בזה מה שאמר הוא בעצמו (שבת פג:): אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר 'זאת התורה אדם כי ימות באהל'. וסמכו שם המאמר 'לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה אפילו שעה אחת, ואפילו בשעת מיתתו' (אור הישר).

דף ו

'אלא אי אמרת לא קניא להו היכי מימר, והאמר רבי אבהו אמר ר' יוחנן: המקדיש מוסיף חומש ומתכפר עושה תמורה...?' – לכאורה דברי ר' יוחנן שמתכפר עושה תמורה אינם נצרכים לעצם הקושיא, כי גם אם המקדיש עושה תמורה ולא המתכפר, קשה כיצד היורש ממיר אם לא קנהו (ע' קרן אורה).

ואולם הגרי"ז מבריסק פרש שלולא דינו של ריו"ח היה מקום לומר שהתורה נתנה ליורש דין 'בעלים' לענין תמורה, גם אם אינו יורש את הקרבן בעצם, שהרי ההקדש הוא ממון גבוה ואין בו תורת ירושה. וכמו שמצינו שהיורש מוסיף חומש אע"פ שאין ירושה ממונית בממון גבוה. ואולם לפי מה שאמר ר' יוחנן שאין די בבעלות גרידא כדי להמיר אלא צריך דין 'מתכפר', לא יועיל מה שעשתה תורה את היורש כבעלים שהרי גם הבעלים גופא צריך לתנאי שיהא 'מתכפר' – ועל כרחק שהיורש קונה את הקרבן ממש להיותו 'מתכפר' [ובזה יישב מה שלא הקשו בגמרא מדין 'יורש סומך'].

'מקיבעא לא מכפרה, מקופיא מכפרה' – הלכך לענין מנחה מקריבים היורשים מפני שאינם שותפים גמורים והרי זה בכלל נפש, אולם לענין תמורה הגם שאינם שותפים גמורים אע"כ כיון שחידש הכתוב לרבות את היורש להמרה דכתיב ואם המיר ימיר – לא ריבה אלא יורש אחד כלשון הכתוב, אבל שנים דינם כשותפין לענין זה, ואע"פ שאינם שותפים גמורים (עפ"י לחם משנה מעשה הקרבנות יד, ג ע"ש, וע"ע יד דוד; קרן אורה; חדושי הגרי"ז).

וב'גליונות קהלות יעקב' פרש מדוע לענין מנחה של שני יורשים אין דנים אותה כמנחת שותפין – כיון שהמנחה אינה מכפרת, והרי לפי המסקנא היורש לא קנה את גוף הקרבן אלא יש לו אך זכות כפרה מקופיא, הלכך מנחה שאין שייך בה כפרה אינה נידונית כמנחה של שניהם.

לכאורה נראה שהניח דבר פשוט שמנחת חוטא אין היורשים מביאים, וכדין חטאת בהמה, שהרי זו באה לכפרה ואין שייך בה הטעם הנ"ל. ואולם בספר מנחת חינוך (קכה, יב) מבואר שהיורש מביא מנחת חוטא כשאר מנחות. ושואל זו בשני בנים אכן אינה קריבה משום מנחת השותפין.

לאחר שנתחדש שהיורש נחשב כבעלים לענין תמורה היות ומתכפר מקופיא, נראה שיכול אף להרשות אחרים להמיר. כן כתב בשו"ת אחיעזר (ח"ג סז, ב).

וגם אם למוריש לא היה דין המרה, כגון שהיו שני אחים שותפים שמתו, וירשם אחיהם השלישי – הריהו ממיר, שהרי הוא בעלים על הקרבן לענין דין תמורה (שם ח"ב מה, ג).

ומשמע שלפי המסקנא אין היורשים קונים קרבן. ומיושב מה שאמר רבי אלעזר **'מצינו בבאין לאחר מיתה שהן כשרין ואין מרצין'** – שאע"פ שמרצים מקופיא, מ"מ אין ראוי להקריב מתחילה קרבן בשביל ריצוי קופיא, אלא שהעולה קרבה גם ללא בעלים כלל (חזו"א זבחים א, ה).

– פירוש 'קביעא' ו'קופיא' שמוזכר כאן לענין כפרת הקרבן, וכיו"ב בכל מקום: הקרבן אמנם לא נקבע ונועד בשביל היורש, והיורש אינו נחשב כמו המקדיש עצמו שמקריב את קרבנו, ואע"כ בהקרבת הקרבן ישנו ריצוי גם על היורש.

[וכן להלן (ו) – חטאת חלב מכפרת על 'עשה' מקופיא ולא מקיבעא – כלומר, קביעת הקרבן בהקדשו היא לשם חטא שיש בו כרת ולא לכפרת עשה, אבל בהקרבתו יש גם ריצוי על עשה, וכן הפירוש בשאר מקומות] (חזו"א יחזקאל תוספתא א, א בהערה).

יש להעיר שביומא (ג): מבואר שגם לענין דין 'מתכפר' שאינו מקדיש, יש נפקותא בין מתכפר מקיבעא למתכפר מקופיא. כלומר, כפרתו של זה אינה קבועה בקרבן כשל זה המתכפר ב'קביעא'.

וע"ע להלן ז: במש"כ נפקותא בדין זה; שכל שלא נתכפר אלא מקופיא, ראוי לו להביא עוד עולה אחרת. ולפי זה יש לבאר בפשיטות שהחילוק אינו [רק] כלפי יעודו של הקרבן, אלא באיכות כפרתו, האם מכפר לגמרי או כפרה רדודה.

'מאי לאו ד'כיפר' – עשה דקודם הפרשה, 'לא כיפר' – אעשה דסמיכה דהוה ליה עשה דלאחר הפרשה' – צריך באור לפירוש זה מהו 'מעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר' – והרי עשה דסמיכה באמת לא כיפר?

ונראה לפרש 'מעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר' – הקרבן כלל, כיון שעבר במזיד על עשה דסמיכה, הלכך כאילו לא נתכפר כלל בקרבן, אך באמת כיפר. אבל אם היה מכפר על עשה דסמיכה, לא היה מעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר (עפ"י חזון איש נגעים יב, יז. ע"ש).
 בזה מיושבים דברי רש"י ביומא (ה). שנראה שפירש כהסלקא-דעתין (כאשר העיר רעק"א שם ועוד) – אך להנ"ל גם לפי האמת מתפרש 'לא כיפר' כפרה גמורה על החטא. וע"ע אגרות משה אה"ע ח"א קנז.

**'אמר רבא: עשה דסמיכה קאמרת, שאני התם דכל כמה דלא שחיט בעמוד וסמוך קאי, אימת קא הוי עשה – לאחר שחיטה, לאחר שחיטה לא קא מיבעיא לן' – פירוש, בשעה ששוחט מבטל העשה, ואין הקרבן מכפר על חטא שקודם ההקרבה או בשעת ההקרבה עצמה. (וע' גם בשו"ת אבני נזר יו"ד קע, ג).
 [כיוצא בזה מצינו בשבועות יג: שאדם שמת ביוהכ"פ בשעת עבירה, אין יוהכ"פ מכפר על אותה עבירה – כי אין מכפר אלא על עבירה שנעשתה קודם שעת הכפרה ולא באותה שעה ממש. ואולם לכאורה משמע שם שרבה עצמו אינו סובר אלא וי"ל. וע"ע בקהלות יקבב ח"ב טו ובחדושי מהר"ץ חיות שבועות שם; חדושים ובאורים כריתות ה, ח].**

'... דכל כמה דלא שחיט בעמוד וסמוך קאי, אימת קא הוי עשה – לאחר שחיטה, לאחר שחיטה לא קא מיבעיא לן' – יש לעיין לשם מה הוצרך לסברא זו, הלא גם אם נאמר שהיא עשה שלפני שחיטה, הרי ודאי לא עשה תשובה קודם לשחיטה שאם כן היה לו לסמוך, והלא אין עולה מכפרת על 'עשה' אלא בתשובה (כדלהלן ז)?

ומוכח מכאן שאם מכפר על עשה שקודם שחיטה ולא על עשה שלאחר שחיטה, אם חטא לפני השחיטה ועשה תשובה לאחר השחיטה ולפני הזריקה – שהיא עיקר הכפרה – כיפר (זבח תודה).
 לכאורה יש לדחות הראיה, ש"ל שנראה לגמרא דוחק לתרץ משום חסרון תשובה, דכי לא מיירי גם באופן שאין התשובה מעכבת, כגון שלא סמך בגלל שכחה או שגגה אחרת, שנראה שאף בכגון זה צריך עולה לכפרה (כמו שנקט הר"צ הכהן בקונטרס 'שביתת השבת' ב בד"ה ויש. ע"ש). ומ"מ נראה שאין התשובה לעיכובא, שהרי אינו בגדר 'רשע'. ושמא דעת הח"ח שעולה באה רק על עשה בודון.

ואולם לפירוש החזו"א הנ"ל אי אפשר להעמיד באופן שגג, שהרי לפי הפירוש הנוכחי במהלך הסוגיא על כרחנו לפרש 'מעלה עליו כאילו לא כיפר' הקרבן משום חסרון סמיכה. וזה שייך רק במזיד. וגם בלאו הכי י"ל שמלשון 'שעשאה לסמיכה שירי מצוה' משמע שולל בודון.

ועדיין יש מקום לבע"ד לדחות ולומר שאמנם ללא סברת רבא לחלק בין עשה דקודם שחיטה לעשה שלאחריה, לא היה לנו לחלק בין עשה תשובה לפני שחיטה או אח"כ, לכך הוצרך רבא לחלק בין קודם שחיטה לאחריה. אבל עתה שפיר יש להסתפק שכשם שאינה מכפרת על עשה שלאחר שחיטה, כך גם אם עשה תשובה רק לאחר השחיטה אינו מתכפר. ולגוף השאלה, האם עולה מכפרת על עשה בשגגה, שבתי וראיתי בשפת אמת (להלן ז): שהביא מהרמב"ן (ר"פ ויקרא) ש'עשה' בשוגג אין צריך כפרה כלל [ולפי"ז ודאי אין מדובר כאן בכיטול סמיכה בשוגג]. ולולא דברי השפ"א היה נראה שאין הכרח בדעת הרמב"ן, כי רק כתב שמשמעות הכתוב 'ונרצה לו' מורה שהעולה מכפרת על המזיד, כי השוגג אעפ"י שחטא, רצוי השם הוא. ואולם אין מן הנמנע לומר שמרצה גם על השוגג, וכמו שכתב ב'שביתת השבת'. וכן נראה מוכח ממה שכתב בזבח תודה להלן ז: (ד"ה חטאת), ע' מה שכתבנו שם.

ע"ב) 'כבשי עצרת שלמים נינהו?! אלא שעירי עצרת למה הן באין...' – כן דרך הגמרא כשמביא ברייתא, לפרשה תחילה ולהגיה ואח"כ פושט ממנה – כי בלאו הכי הלא נאמר שהברייתא משובשת ואין להוכיח ממנה כלום. וזה נמצא לרוב בש"ס. וראיתי מי שכתב בזה דרך רחוק (יד דוד). וכבר כתבו כן הראשונים בכמה מקומות; ע' מועד קטן ח. תד"ה ולערב; תו"י יומא סג. רשב"א חולין ה. ועוד. וע"ע יוסף דעת ברכות יח.

'אלא שחיסך הכתוב' – לפי שחס על ממונם, כמו שפרש"י. ומבואר בכמה מקומות בדברי רז"ל שהתורה הקלה במצוות מסוימות כי חסה על ממונם של ישראל (ע' בפירוט באנצ. תלמודית כרך יא: עמ' רמ).

'שאני קרבנות צבור דלב בית דין קמתנה עליהן... סכין מושכתן למה שהן' – ע' במובא בשבועות יא-יב.

'והאמר רב אידי בר אבין... לדברי ר' שמעון אין נפדין תמימים לדברי חכמים נפדין תמימין' – רב פפא שתיירן, גם הוא סובר שלר' שמעון אין נפדים תמימים אלא שלדעתו אומרים 'לב ב"ד מתנה עליהם' לקייץ בהם את המזבח, שאע"פ שהוקדשו לשם תמידים מתנים ב"ד שלכשיתותרו יהיו עולות נדבה לקייץ המזבח. ולחכמים 'לב ב"ד מתנה' מועיל שייפדו תמימים.

[ובזה מיושבת הסתירה בדברי רש"י שהקשו התוס' (בד"ה סכין); מה שכתב רש"י (בד"ה קרבנות) שבאים לקייץ המזבח – זהו אליבא דר' שמעון לשיטת רב פפא. ואילו מה שפרש אחר כך (בד"ה לדברי) הוא לפי דעת המקשה] (צאן קדשים).

בוה מובן מדוע נשאר הספק בעינו ולא נפשט למסקנא (כמו שכתב רש"י בסד"ה דלמא), והרי הוכיחו מדברי ר' יוחנן שרבי שמעון אינו סובר 'לב ב"ד מתנה' ואם כן מוכח שהקרבן מכפר על עשה שלאחר הפרשה – אלא ע"כ שיש ליישב דברי רבי שמעון אף לרב פפא כנ"ל, שסובר 'לב ב"ד מתנה' לענין לקייץ. והתוס' כאן כתבו בדרכים אחרות. ובתוס' בשבת צדדו לומר שלמסקנא נפשט הספק.

*

דאויין היו ישראל להקריב קרבנותיהן בכל עת ובכל שעה אלא שחיסך הכתוב' – שאין דומה רגע למשנהו. מציאות רגע זו משונה מחברתה, ועל כל רגע ורגע צריך שיעיר אחר'.

(מתוך דעת חכמה ומוסר ח"א ג)

דף ז

'איתמר, תודה ששחטה לשם תודת חברו – רבה אמר כשרה ורב חסדא אמר פסולה...' – מבואר בתוס' שמדובר שלשני האנשים יש קרבן תודה, ושחט תודה אחת לשם תודת חברו, אבל בעלמא השוחט תודה לשם אדם אחר – אין כאן כלל 'שינוי קדש' אלא 'שינוי בעלים', וכיון שאין דין 'שינוי בעלים' אלא כשחושב על הזריקה המכפרת, הלכך באופן זה שלא חשב אלא על השחיטה, כשר ומרצה לכו"ע. עוד יש לפרש (כן פרש ב'זבח תודה' בדעת רש"י) שלכך אין שייך כאן 'שינוי בעלים' מפני שלא חשב בפירוש שיתכפר בה חברו, רק חשב לשם קרבן של חברו, הלכך אין לדון אלא משום שינוי קדש בלבד. ולפי